

П. С. Вікторова, аспірант кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Viktorova Polina, PhD student at the Department of Theory and Methods of Technological Education, V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University

E-mail: polia2006@ukr.net

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0745-7057>

А. Ю. Цина, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Tsyna Andrii, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Technological Education, V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: ajut1959@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-8353-9153>

ВАЛЬДОРФСЬКА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СФЕРИ ПОЧУТТІВ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Статтю присвячено актуальній проблемі розвитку почуттєвої сфери особистості учнів засобами альтернативних освітніх ідей. Метою дослідження стало розкриття сутності та особливостей розвитку сфери почуттів учнів 5–9 класів у процесі трудового навчання засобами вальдорфської педагогіки. Використано методи аналізу, узагальнення та синтезу моделі трудового навчання на засадах вальдорфської педагогіки. Результатом дослідження є розкриття особливостей опанування учнями природи та сутності речей за вальдорфською педагогікою шляхом чуттєвого світосприйняття. Сформульовано авторське визначення понятійного конструкта «розвиток сфери почуттів учнів 5–9 класів у процесі трудового навчання засобами вальдорфської педагогіки». Окреслено цілісно-гуманістичне значення цієї альтернативної антропософської освітньої системи для розвитку почуттєвої сфери учнів.

Ключові слова: антропософія, вальдорфська педагогіка, вільне виховання, сфера почуттів, розвиток.

Waldorf Pedagogy As A Means Of Establishing And Developing The Sphere Of Students' Feelings In The Lessons Of Labor Training

The article is devoted to the actual problem of the development of the sensory sphere of the students' personality by means of alternative educational ideas related to humanistic pedagogy, self-development and self-discovery of individuality in partnership with the teacher. The purpose of the study was to reveal the essence and peculiarities of the development of the sphere of feelings of students of grades 5-9 in the process of work-based learning by means of Waldorf pedagogy, which implements the ideas of «free education» according to the anthroposophical philosophical teachings of R. Steiner. The methods of historical analysis of the humanistic traditions of the model of periodization of labor training on the basis of Waldorf pedagogy were used, its conceptual foundations were summarized and the conceptual construct «development of the sphere of feelings of students of grades 5-9 in the process of labor training by means of Waldorf pedagogy» was synthesized. The result of the study was the disclosure of the peculiarities of students' mastery of nature and the essence of things in three age periods (seven years) through sensory perception, starting with motor activity, which requires its verbal interpretation in order to further meaningfully perform labor actions. The formulated author's definition of the conceptual construct «the development of the sphere of feelings of students of grades 5-9 in the process of work-based learning by means of Waldorf pedagogy» as irreversible natural changes of the personality in relation to the experiences of a valuable attitude towards reality, oneself and others in the direction of gradual growth into stable emotional characteristics of valuable personal attitudes, starting with the sensory perception of the environment, through the realization of abilities in the inner-spiritual dimension, to the formation of ideals, values and the discovery of one's own individuality. The holistic and humanistic significance of this alternative anthroposophical educational system for the step-by-step development of the students' sensory sphere is outlined.

Keywords: anthroposophy, Waldorf pedagogy, free education, sphere of feelings, development.

Постановка проблеми. Освіта як процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії учителя і учня забезпечує опанування соціально-значущого досвіду та чуттєво-ціннісних форм духовно-практичного освоєння світу, виховує культуру мислення і почуттів. На формування почуття (совісті) спрямоване моральне виховання людини. Як один із центрів виховного впливу почуття людини є основою для визначення її поведінки. Тому вітчизняною психолого-педагогічною наукою одним із головних завдань визначається необхідність формування в сучасній учнівській молоді почуття власної гідності, поваги до прав людини, відданості демократичним цінностям та толерантності.

Державним стандартом базової середньої освіти [1] та Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів із трудового навчання учнів 5–9 класів [2] передбачено формування в учнів здатності до ефективного вираження почуттів в усній та письмовій формі з опорою на норми спілкування та особливості міжкультурної комунікації. Культурна компетентність учнів у технологічній освітній галузі виявляється в умінні виражати власні ідеї, досвід і почуття через виготовлення виробів, зокрема творів декоративно-ужиткового мистецтва, та його популяризацію.

Сучасні інноваційні системи, технології і моделі трудового навчання в школі дедалі більше пов'язуються з ідеями гуманістичної педагогіки, однією з яких є ідея «вільного виховання», що розглядається як система саморозвитку й самопізнання індивідуальності у партнерстві з учителем. Такий погляд на людину представлено в антропософському філософському вченні (різновиду теософії) Р. Штайнера [3]. Заснована ним на початку ХХ ст. вальдорфська педагогіка спирається на подвійну спрямованість процесу навчання: набуття дитиною знань і вмінь та педагогічний супровід розвитку її особистості. Наголос саме на цих засадах допомагає виховувати людину цілісно, добирати індивідуальний підхід до кожного, спираючись на вікові особливості дітей.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема використання ідей вільного виховання особистості для розвитку її почуттєвої сфери є в полі уваги вітчизняних та зарубіжних педагогів. Питання розвитку творчих здібностей учнів засобами вальдорфської педагогіки розкрито в дослідженнях Г. Апостолової [4], С. Головіної [5], особливості методики систематичних спостережень за розвитком дитини представлено в наукових

розвідках Л. Берхгаут [6], розгляд вальдорфської педагогіки як інноваційної моделі предметного навчання в школі здійснено в публікаціях К. Баханова [7], як засіб гуманізації освіти її потрактовує О. Воленшчак [8], особливості виховання вільної особистості вивчалися В. Мітюхіною [9], О. Передерій [15], науково-педагогічні основи навчально-виховного процесу в сучасній школі за ідеями вальдорфської педагогіки опрацьовано Л. Литвин [10] та О. Іоновою [16], питання здоров'язбереження учнів вальдорфських шкіл розглядалися в дослідженнях С. Гозак [11], О. Лукашенко [12], О. Язловецької [13] та ін.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень доводить, що натеper маловивченими залишаються питання системного, комплексного розвитку сфери почуттів учнів у процесі трудового навчання засобами вальдорфської педагогіки як цілісного педагогічного явища.

Метою статті є розкриття сутності та особливостей розвитку сфери почуттів учнів 5–9 класів у процесі трудового навчання засобами вальдорфської педагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вальдорфську педагогіку як засіб становлення та розвитку інтелекту, волі та почуттів у психолого-педагогічній науці найчастіше пов'язують із альтернативними освітніми філософськими гуманістичними ідеями глибокого розуміння вихованців, розглядаючи дитинство як процес неперервного особистісного зростання й саморозвитку на засадах цілісного підходу до духовного, психічного та тілесного розвитку особистості [9].

Цілісний підхід у вальдорфській педагогіці до проблем виховання, навчання та розвитку особистості дитини має витоки в історії світової педагогіки в гуманістичних традиціях Платона, Аристотеля, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших мислителів і педагогів. Автором вальдорфської педагогічної системи на початку ХХ ст. став Р. Штайнер, запропонувавши методи і прийоми виховання та навчання шляхом розвитку духовних, тілесних і душевних чинників становлення людини, впливу на її почуття, розум, волю [14]. Поява вальдорфської педагогіки була обумовлена пошуком педагогічних систем, зорієнтованих на становлення й розвиток творчої, активної, високоморальної та адаптивної особистості, формування в неї здатності до життєвої самореалізації згідно з віковими потребами та особливостями розвитку.

Модель навчання на засадах вальдорфської педагогіки реалізується за концептуальними підходами до його організації за антропософським філософським вченням Р. Штайнера:

- природовідповідність вільного розвитку дитини за генетично обумовленою програмою, якою визначаються зміст навчання, створення сприятливих умов шанобливого ставлення до душевно-духовного світу дитини, визнання індивідуальності для виявлення її нахилів та здібностей;

- поетапний розвиток людини з реалізацією завдань та вимог, які висуваються окремими циклами її життя, що їх слід враховувати в освітньому процесі;

- вільне навчання та виховання без покарань, примусу, влади над дітьми;

- визнання свободи основним засобом виховання, навчання та творчості;

- єдність дій усіх учасників освітнього процесу на засадах їхньої духовної спільності та педагогіки дружніх відносин;

- викладання всіх предметів із першого по восьмий класи для всіх учнів одним учителем з опорою на учительський авторитет на всіх етапах розвитку дітей;

- єдність душевного, фізичного та духовного розвитку дитини на засадах культу здоров'я та екології, терапевтичної спрямованості шкільної освіти;

- полікультурна спрямованість виховання в учнів толерантного ставлення до культурних цінностей і традицій інших народів;

- зосередження уваги на трудовому та естетичному вихованні в шкільній освіті із застосуванням художньо-трудова елементів під час вивчення всіх предметів;

- неприйняття насилля, увага та допомога, любов і дбайливе ставлення до дітей в індивідуалізованому процесі навчання та виховання в школі;

- скасування тотального контролю при оцінюванні навчальних досягнень учнів за принципом свободи особистості дитини [15, с. 1–5].

Провідною метою створення вальдорфських шкіл є орієнтація на соціально-світоглядне та професійне самовизначення особистості учня завдяки усвідомленню ним власної відповідальності та свободи, всебічному вільному розвитку за потенційними можливостями та віковими тенденціями людини. За філософією вальдорфської педагогіки, розвиток дитини повинен відтворювати еволюцію суспільства, набуваючи знань і вмінь за чітко визначеними етапами, до яких ор-

ганізм дитини має бути підготовлений упродовж попереднього навчання та розвитку.

Наприклад, завданням фізичного становлення та виховання дитини у перші сім років її життя є максимальний розвиток творчої фантазії, що стане основою для подальшого навчання учнів у початковій школі. У цей перший семирічний період життя сутність дитини, за Р. Штайнером, повністю занурюється у чуттєве сприйняття довкілля. Емоційний контакт та взаємодія з близькими людьми, наслідування їхньої поведінки, відчуття захищеності поряд із близькими видатний педагог вважав провідним чинником розвитку дитини в період раннього розвитку [16, с. 48, 171].

Друге семиріччя сприяє розвитку внутрішнього життя людини, коли здібності реалізуються у внутрішньо-духовному вимірі на засадах необхідності підтвердження авторитету вчителя, відокремлення себе від світу дорослих, можливої появи внаслідок цього відчуття самотності. У цей період інтенсивно розвиваються уява, пам'ять, логічне мислення, довільна увага, що сприяє формуванню емоційно-вольової та почуттєвої сфери, ціннісних орієнтацій [15, с. 5].

Третє семиріччя життя людини, за вальдорфською педагогікою, характеризується посиленням усвідомлення старшокласниками свого «Я», пошуком ідеалів, формуванням цінностей та відкриттям власної індивідуальності. Можливості пізнання розширюються в результаті виконання конкретних пізнавальних проектних завдань, сприяючи переживанням та розумінню світу на засадах феноменологічного підходу з уведення та аналізу відповідних понять.

Опанування природи та сутності речей здійснюється, за вальдорфською педагогікою, шляхом чуттєвого світосприйняття, починаючи з рухової активності, що потребує її словесної інтерпретації для подальшого осмисленого виконання дій. Засобами стимулювання розвитку вихованців тут є відповідні їхньому вікові ігрові форми [15].

Висновки. Аналіз концептуальних засад вальдорфської педагогіки дає нам змогу зробити висновок про цілісно-гуманістичну зорієнтованість цієї альтернативної антропософської освітньої системи, спрямованої на поетапний розвиток інтелекту, волі та почуттів, починаючи від чуттєвого сприйняття довкілля, через реалізацію здібностей у внутрішньо-духовному вимірі, до сформованості ідеалів, цінностей та відкриття власної індивідуальності шляхом глибокого розуміння вихованців у їхньому неперервному особистісному зростанні на засадах

цілісного підходу до розвитку духовних, душевних і тілесних чинників, результатом чого є соціально-світоглядне становлення та професійне самовизначення активної, творчої, адаптивної й високоморальної особистості, здатної до самореалізації відповідно до вікових потреб та особливостей розвитку.

За результатами вивчення компонентного складу понятійного конструкта «розвиток сфери почуттів учнів 5–9 класів у процесі трудового навчання засобами вальдорфської педагогіки» нами сформульоване його авторське визначення як незворотні закономірні зміни особистості щодо переживань ціннісного ставлення до дійсності, самої себе та інших в напрямку поетапного зростання у стійкі емоційні характеристики ціннісних особистісних ставлень, починаючи з чуттєвого сприйняття довкілля, через реалізацію здібностей у внутрішньо-духовному вимірі, до сформованості ідеалів, цінностей та відкриття власної індивідуальності шляхом глибокого розуміння вихованців у їхньому неперервному особистісному зростанні на засадах цілісного підходу до розвитку духовних, душевних та тілесних чинників, забезпечуючи вибудовування під час опанування різнобічних технологій власних життєвих теорій та висновків, розкриття внутрішнього особистісного потенціалу людини та свідомий вибір майбутніх сфер навчання і праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання 5–9 класи / Затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. URL : <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 11.03.2024).
3. Апостолова Г. В. Розвиток здібностей за Вальдорфською педагогічною системою. *Обдарована дитина*. 2002. № 5. С 30–34.
4. Головіна С. Розвиток творчих здібностей учнів Вальдорфської школи. *Завучу. Усе для роботи*. 2018. № 19/20. С. 19–21.
5. Бергхаут Л. Систематичне спостереження за розвитком дітей – нові можливості чи обмеження. *Дитина. Про Вальдорфську педагогіку*. 2002. № 9–10. С. 6.
6. Баханов. К. О. Вальдорфська педагогіка. *Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі* : монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2004. С. 149–163.

7. Воленшчак О. До питання гуманізації освіти в Вальдорфській педагогіці. *Іноземні мови у вищих навчальних закладах* : зб. наук. праць. Полтава. 2009. № 4. С. 122–125.

8. Мітюхіна В. Виховання вільної особистості у Вальдорфській школі. *Завуч*. 2008. № 25. С. 40–42.

9. Литвин Л. В. Ідеї вальдорфської педагогіки у вітчизняній освіті: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 2011. 20 с.

10. Гозак С. В. Гігієнічна оцінка впровадження вальдорфської педагогічної технології в загальноосвітніх навчальних закладах України: автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.02.0. Київ, 2006. 20 с.

11. Лукашенко О. М. Проблема збереження здоров'я молодших учнів у вальдорфській педагогіці: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01.. Харків, 2009. 23 с.

12. Язловецька О. В. Вальдорфська педагогіка як оздоровча виховна система. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 150. С. 126–131.

13. Краних М. Антропософские основы вальдорфской педагогикки. Киев : Генеза, 2008. 277 с.

14. Передерій О. Л. Вальдорфська педагогіка як гуманістично орієнтована система навчання та виховання школярів. *Науковий огляд*. 2017. № 4 (36). С. 1–8.

15. Ионова О. Н. Научно-педагогические основы воспитательного процесса в современной школе на идеях вальдорфской педагогикки : дис... док-ра. пед. наук : 13.00.01. Харьков, 2000. 450с.

REFERENCES

1. Derzhavnyy standart bazovoyi seredn'oyi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnya 2020 r. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>. [in Ukrainian]
2. Prohrama dlya zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv. Trudove navchannya 5–9 klasy / Zatverdzhena Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 07.06.2017 № 804. URL: <https://mon.gov.ua>. [in Ukrainian]
3. Steiner's R. (2008). Calendar of the soul. Great Barrington : StainerBooks. [in Ukrainian]
4. Apostolova H. V. (2002). Rozvytok zdibnostey za Val'dorfs'koyu pedahohichnoyu systemoyu [Development of abilities according to the Waldorf pedagogical system]. Obdarovana dytyna [A gifted child], 5, 30–34. [in Ukrainian]
5. Holovina S. (2018). Rozvytok tvorchykh zdibnostey uchniv Val'dorfs'koyi shkoly [Development of creative abilities of Waldorf school students]. Za-

vuchu. Use dlya roboty [Head teacher Everything for work], 19/20, 19–21. [in Ukrainian]

6. Berkhaut L. (2002). Systematychne sposterezhennya za rozvytkom ditey – novi mozhyvosti chy obmezheniya [Systematic monitoring of children's development - new opportunities or limitations]. *Dytyna. Pro Val'dorfs'ku pedahohiku* [Baby. About Waldorf pedagogy], 9–10, 6. [in Ukrainian]

7. Bakhanov. K. O. (2004). Val'dorfs'ka pedahohika. Innovatsiyni systemy, tekhnolohiyi ta modeli navchannya istoriyi v shkoli [Waldorf pedagogy. Innovative systems, technologies and models of teaching history at school] : monohrafiya. Zaporizhzhya : Prosvita. [in Ukrainian]

8. Volenshchak O. (2009). Do pytannya humanizatsiyi osvity v Val'dorfs'kiy pedahohitsi [To the issue of humanization of education in Waldorf pedagogy]. *Inozemni movy u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh* [Foreign languages in higher educational institutions] : zb. nauk. prats'. Poltava, 4, 122–125. [in Ukrainian]

9. Mityukhina V. (2008). Vychovannya vil'noy osobystosti u Val'dorfs'kiy shkoli [Education of a free personality in the Waldorf school]. *Zavuch* [Head teacher], 25, 40–42. [in Ukrainian]

10. Lytvyn L. V. (2011). Ideyi val'dorfs'koyi pedahohiky u vitchyznyaniy osvity : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stup. kand.ped.nauk : spets. 13.00.01 «Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky». Kyiv. [in Ukrainian]

11. Hozak S. V. (2006). Hihiyenichna otsinka vprovadzhennya val'dorfs'koyi pedahohichnoy tekhnolohiyi v zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stup. kand. med. Nauk : spets. 14.02.01 «Hihiyena» Kyiv. [in Ukrainian]

12. Lukashenko O. M. (2009). Problema zberezhennya zdorov'ya molodshykh uchniv u val'dorfs'kiy pedahohitsi : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stup. kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky». Kharkiv. [in Ukrainian]

13. Yazlovets'ka O. V. (2017). Val'dorfs'ka pedahohika yak ozdorovcha vychovana systema [Waldorf pedagogy as a healthy educational system]. *Naukovi zapysky. Seriya : Pedahohichni nauky* [Proceedings. Series: Pedagogical sciences], 150, 126–131. [in Ukrainian]

14. Kranikh M. (2008). Antroposofskiye osnovy val'dorfs'koy pedagogiki [Anthroposophical foundations of Waldorf pedagogy]. Kiyev : Geneza. [in

Ukrainian]

15. Perederiy O. L. (2017). Val'dorfs'ka pedahohika yak humanistychno oriyentovana systema navchannya ta vykhovannya shkolyariv [Waldorf pedagogy as a humanistically oriented system of education and upbringing of schoolchildren]. *Naukovyy ohlyad* [Scientific review], 4 (36), 1–8. [in Ukrainian]

16. Ionova O. N. (2000). Nauchno-pedagogicheskiye osnovy vospitatel'nogo protsessa v sovremennoy shkole na ideyakh val'dorfs'koy pedagogiki: dis...dok. ped. Nauk : 13.00.01. Khar'kov. [in Ukrainian]

Цитувати: Вікторова П. Є., Цина А. Ю. Вальдорфська педагогіка як засіб становлення та розвитку сфери почуттів учнів на уроках трудового навчання. *Постметодика*. 2024. № 1. С. 63–67.

Viktorova, P. Ye., Tsyna, A. Yu. (2024). Valdorfska pedahohika yak zasib stanovlennia ta rozvytku sfery pochuttiv uchniv na urokakh trudovoho navchannia [Waldorf Pedagogy as a Means of Establishing and Developing the Sphere of Students'Feelings in the Lessons of Labor Training]. *Postmetodyka – Postmetodika*, 1(142). 63–67. URL: <https://ed.pano.pl.ua/handle/022518134/1809>